

Sivi hudournik *Apus pallidus* gnezdi v Istri Pallid Swift *Apus pallidus* breeds in Istria

Dare Šere

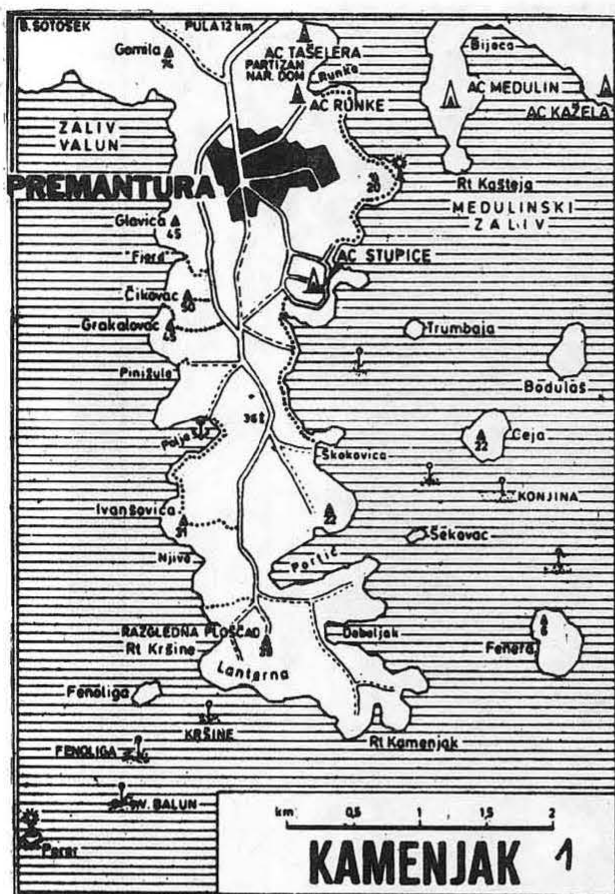
Sivi hudournik *Apus pallidus* gnezdi od južne Portugalske in Španije, severozahodne Afrike prek otokov in obal Sredozemlja do Grčije, Egipta in Male Azije. Znane so tri podvrste vrste *Apus pallidus* z naslednjo geografsko razširjenostjo (Cramp in Simmons 1985):

- A.p.illyricus* (Tschusi 1907): Jadransko morje z otoki
- A.p.brehmorum* (Hartert 1901): Kanarski otoki, otok Madeira, obala severne Afrike, severozahodni Egipt, južna Španija in Portugalska, južna Francija, zahodna in južna Italija, južna Grčija in Ciper ter Turčija
- A.p.pallidus* (Schelley 1870): Egipt, hribovje Sahare, Banc d'Arguin in od Levanta do Pakistana.

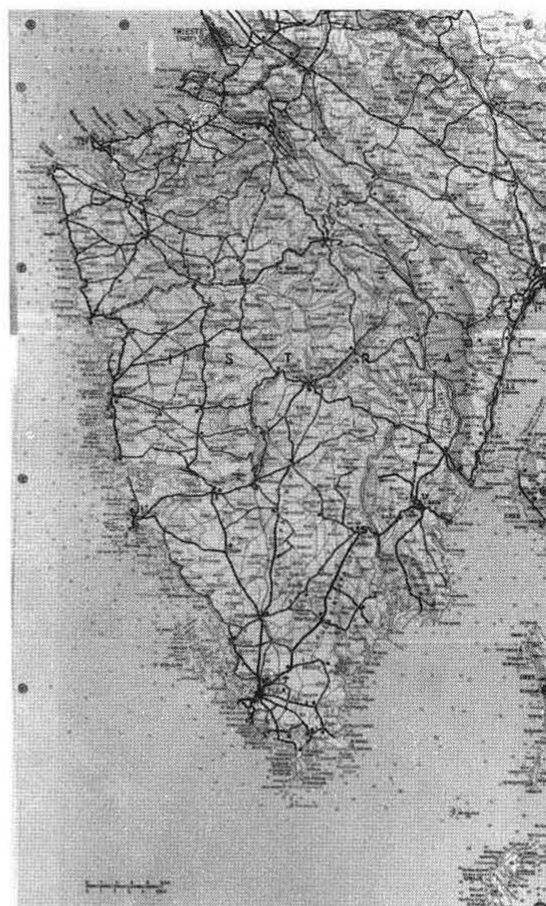
Najbolj zanimivo je dejstvo, da je najtemnejša podvrsta sivega hudournika *A.pallidus illyricus* tudi endemična podvrsta naše jadranske obale in otokov. V naši ornitološki literaturi je sivega hudournika temeljito opisala in obdelala Renata Rucner (Larus 1968). Zanimive so uvodne misli tega članka: "Med predstavniki jugoslovanske ornitofavne je sivi hudournik *A.pallidus* zanesljivo spadal med vrste, ki so tekom prejšnjih desetletij delale precejšnje težave tujim in domačim ornitologom. V običajni ornitološki literaturi je prikazano gnezdenje omenjene vrste v našem obalnem področju, redko pa so navedeni tudi podatki o lokalitetah gnezdenja." (Rucner 1968)

Od 20.6 do 1.7.1986 sem bil na poletnem dopustu v Premanturi pri Puli (Istra), kjer sem ob tej priložnosti obiskal tudi rt Kamenjak. 27.6.1986 sem na koncu rta Kamenjaka opazoval z višjega mesta hudournike, ki so leteli nad morjem, občasno pa so se izgubili pod menoj. Ker sem te hudournike opazoval z višjega mesta in jih s tem imel pod seboj, mi ni bilo težko prepoznati sivega hudournika *A.pallidus*. Opazil sem svetle peruti (sivorjave barve), kakor tudi svetlejšje ostale dele telesa, gledano seveda z vrha. Okvirno gledano, me je barva teh sivih hudournikov še najbolj spominjala na preletne breguljke *R.riparia*, katere sem na prvi pogled najhitreje dooločeval, kadar so bile na preletu v Stožicah in bile ob tem pomešane z ostalimi vrstami lastovk. Te lastovke pa sem prav tako opazoval z višjega mesta (nasip ob reki Savi). Ravno po tej značilni svetli barvi sem takoj ugotovil, da v tem primeru ne gre za črne hudournike *A.apus*, ki so običajno precej temnejši (včasih skoraj črni).

Kasneje sem opazil, da sivi hudourniki izginjajo pod menoj v dva manjša zaliva, obdana s skalnato steno. Skalnata pečina (če jo sploh lahko tako imenujem) je v obliki črke u ali črke v. Levi krak je bolj podoben skalnatemu useku z dobro ohranjenim skalnatim stropom. Širina prvega zaliva je približno 5 m, medtem ko je višina od morja do zunanjega stropa 8 metrov. Nadaljnja 2 metra pa sta primerna za gnezdenje. To pomeni, da je od morja do vrha skalnatega predela približno 10 metrov. Opisani levi krak skalovja nato prehaja v desni del, ki za razliko od prejšnjega nima stropa, ampak je običajen zaliv z obojestransko skalnato steno. Ta drugi zaliv je malo širši in tudi daljši, vendar za gnezdenje ni tako primeren, ker v skalnati steni ni dovolj ustreznih skalnatih razpok. Istega dne (27.6.) sem dalj časa opazoval sive hudournike, kako so obletavali ta skalnati predel. Opazil sem, da so najbolj aktivni zjutraj in proti večeru. Ugotovil sem 5 gnezd v levem predelu prvega zaliva, eno gnezdo pa v desnem predelu drugega zaliva. Vsa gnezda so v vodoravni skalnati razpoki, izjema je samo eno gnezdo, ki je bilo skrito v nekakšnji skalnati vdolbini. Vsa gnezda so bila 8 metrov nad morjem in možno je bilo opazovati te špranje z oddaljenosti 4 - 6 metrov. Sivi hudourniki so občasno prinašali hrano za mladiče, včasih pa so mi leteli tik nad glavo in se ob tem značilno oglašali.

1. Rt Kamenjak, skrajni južni konec polotoka Istra
1. Cape Kamenjak, the extreme southern tip of the Istrian Peninsula

2. Polotok Istra
2. The Istrian Peninsula

3. Spodmol v katerem gnezdi sivi hudourniki (D.Šere)
3. Overhanging rock in which breed a number of Pallid Swifts (D.Šere)

Občasno pa ni bilo videti nobenega primerka. Kar naenkrat pa so se sivi hudourniki pojavili v letu nad morjem. Opazil sem, da se v eni skalnati razpoki vidi gnezdo, in to s prostim očesom. Več časa in pozornosti sem namenil opazovanju tega gnezda, ob tem pa sem si pomagal z daljnogledom. Gnezdo je bilo videti bolj površno narejeno iz nedoločenega materiala, vmes pa je bilo videti bela ptičja peresa. V gnezdu je bil stalno eden izmed staršev, tako da sem sprva pomislil, da še vali. Ob

4. Skalna razpoka v kateri je videti gnezdo sivega hudournika (D. Šere)
4. Crevice, in which Pallid Swift's nest can be seen (D. Šere)

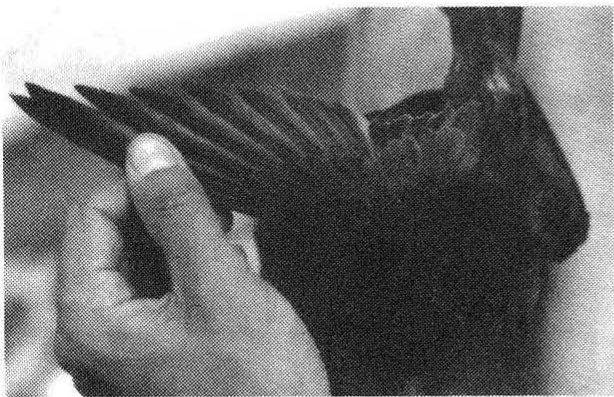

5. Par sivih hudournikov pred vhodom v gnezdišče (D. Šere)
5. Pair of Pallid Swifts in front of the entrance to the nest site (D. Šere)

menjavi staršev na gnezdu sem opazil dva še ne s perjem poraščena mladiča. Oba starša sta ju izmenično hranila in grela. Ko sem z daljnogledom opazoval starše, sem opazil, da gre sedaj zanesljivo za sive hudournike *A. pallidus*, in to po naslednjih značilnostih: svetlo čelo in belkasto grlo ter v celoti svetlejšje perje zgornjega dela peruti. Moji prisotnosti niso posvečali večje pozornosti, le včasih je kateri letel tik ob moji glavi in se ob tem karakteristično oglašal. V celoti poslušano je to oglašanje (brlizganje) zelo podobno običajnemu hudourniku *A. apus*. Hkrati sem opazoval največ dvanajst primerkov. Velikokrat so sivi hudourniki prileteli z morja naravnost v ta dva skalnata useka oz. zaliva, se pri tem glasno oglašali in napravili pri tem manevru tudi po več krogov. Nato so gnezdišče zapustili, ne da bi prileteli v gnezdo. Zatem so se spet vračali v to ožino in tudi tako hitro izginili, kot so včasih iznenada prileteli.

29.6.86 sem se na isto mesto odpravil pozno popoldne, in to s fotoaparatom. Ta dan sem opazil največ štirinajst sivih hudournikov. Najbolj zanimivo je bilo to, da sta imela dva primerka izredno belino okrog kljuna. Šele kasneje se je izkazalo (ko sta priletela v neposredno bližino), da imata v kljunu belo perje za dograditev gnezda. Opazil sem, da sta oba siva hudournika zletela v skalnati predel (med oba useka), ker do sedaj nisem imel registriranega gnezda. To pomeni, da je bilo to že sedmo opazovano gnezdo (5 + 1 + 1). Opazil sem tudi, da je eno izmed petih gnezd skoraj v navpični skalnati luknji. Uspelo mi je oba starša v letu tudi fotografirati, ker se je večkrat zgodilo, da nista uspela v letu "zadeti" navpični vhod v gnezdo.

30.6.86 sem zjutraj ob 8^h opazoval gnezdišče sivih hudournikov, vendar sta priletela samo dva. Sklenil sem, da bom to gnezdišče obiskal čez 14 dni v juliju.

6. Perut sivega hudournika, A.p. illyricus, Kamenjak, julij 1986 (D.Šere)
 6. Pallid Swift's wing, A.p. Illyricus, Kamenjak, July 1986 (D.Šere)

- 7 Sivi hudournik med letom, Kamenjak, julij 1986 (D.Šere)
 7. Pallid Swift in flight, Kamenjak, July 1986 (D.Šere)

- 8 Sivi hudournik, podvrsta illyricus, Kamenjak, julij 1986 (D.Šere)
 8. Pallid Swift, race illyricus, Kamenjak, July 1986 (D.Šere)

16. in 17. julija 1986 sem se ponovno odpravil na rt Kamenjak pri Puli z namenom, da bi poizkusil katerega od hudournikov tudi ujeti in še na ta način zbrati nekatere biometrične in morfološke podatke. Pri tej dokaj zahtevni nalogi mi je ljubeznivo priskočil na pomoč kolega I. Geister, zunanji sodelavec Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Že prvi dan popoldne sva imela posebne priprave za postavitve mreže (6 m x 3.3 m). Mrežo sva uspela vertikalno spustiti pred levi skalnati usek. Še kar hitro se je ujel en primerek sivega hudournika A. pallidus. Težava je nastopila kasneje, ko je bilo potrebno mrežo dvigniti in nato iz nje previdno vzeti sivega hudournika. Mrežo sva dvignila in jo položila na skale, sam pa sem zlezal pod mrežo in nekako mi je le uspelo hudournika izluščiti iz nje. Največji problem pa se je pojavil takoj zatem, ko sva ponovno postavila mrežo. Sivi hudournik se je zaletel v mrežo in se pri tem tudi z nogami prijel zanjo. Ko sva mrežo dvigovala navpično k sebi, se je hudournik z mreže "odpel" in odletel stran. Isto se je ponovilo naslednje jutro, vendar sva kmalu odkrila nov "prijem". Ko se je sivi hudournik prijel za mrežo, sva jo istočasno dvignila v horizontalni položaj. V tem primeru se je hudournik naenkrat znašel na vodoravni mreži (kot kruh na loparju). Iz tega položaja pa se ni mogel spustiti navzdol, še manj pa zleteti stran, ker se je držal mreže in se je naenkrat znašel kot na nekakšni ponjavi. Čeprav sem imel že izkušnje z običajnim hudournikom A. apus, sem kljub temu imel takoj od krempljev prebodene in krvave prste. Kasneje sva si pomagala z rokavico, vendar s tem pripomočkom izgubiš občutek v prstih. Ob tem prvem stiku sem ugotovil, da ima tudi sivi hudournik močne prste in ostre kremplje, kar mu omogoča, da si pomaga pri vletavanju in izletavanju iz gnezda oziroma špranje.

Skupaj so se to drugo jutro ujeli trije sivi hudourniki A. pallidus. Z vseh štirih primerkov sva zbrala biometrične in druge podatke. Tri primerke sva zaznamovala z obročki in jih izpustila. En primerek pa sem namenil ornitološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Št.obročka	Datum	Dolžina peruti	Spol	2 / 3 let.p.	Teža	Valilna pleša	Golitev 10.let.peresa
Ring number	Date	Wing lenhgt	Sex	2 / 3 prim.	Weight	Incubation Patch	Moult of 10 primary
114 988	17.7.86	177 mm	?	2=3	35.8 g	?	3
114 989	16.7.86	161 mm	?	2 3=1.5mm	31.0 g	x	0
114 960	17.7.86	171 mm	?	2 3=3 mm	42.5 g	x	3
Zbirka/Skin	17.7.86	168 mm	+	2 3=5 mm	36.0 g	x	3

Tabela 1: Biometrični in ostali podatki o ujetih sivih hudournikih (*A.pallidus*), rt Kamenjak (SR Hrvatska) julij 1986

Table 1: Biometrical and other data from the caught Pallid Swifts (*A.pallidus*), Cape Kamenjak, July 1986

Skromno število ujetih sivih hudournikov *A.pallidus* (4) nam da zanimiv razpon dolžine peruti (161 mm – 177 mm). Dolžina peruti po Rucnerju (1968) je 164 mm – 173 mm, po Lacku (Rucner 1968) pa 164 mm – 175 mm. Na osnovi podatkov lahko sklepamo, da je razpon dolžine peruti znatno večji (161 mm – 177 mm). S temi podatki o dolžini peruti se je sivi hudournik *A.pallidus* še bolj približal ali pa celo izenačil z običajnim hudournikom (*Apus apus*), za katerega je znan razpon dolžine peruti (165 mm – 182 mm) po Lacku (Rucner 1968). Kar se tiče razlike med vrhom 2. in 3. letalnega peresa sva ugotovila vse tri možne variante: 2. letalno pero je enako 3. letalnemu peresu (1 primer), 2. letalno pero je daljše od 3. letalnega peresa za 1.5 mm (1 primer) in drugo je krajše od 3. letalnega peresa za 3 – 5 mm (2 primer). Ti podatki se ujemajo s podatki Lacka (1956), po Rucner (1968), da je pri sivem hudourniku *A.pallidus* 2. letalno pero krajše od 3. za 5 mm, običajno pa enako ali malo daljše zanimiva je primerjava razlike med zunanoma in so-sednjima repnima peresoma: 7 – 11 mm pri običajnem hudourniku *Apus apus* in 3 – 7 mm pri sivem hudourniku *A.pallidus* po Lacku (1956), (Rucner 1968). Te razlike žal na teh štirih ujetih primerkih nisva izmerila. Te podatke navajam zaradi primerjave z običajnim hudournikom (*A.apus*), vendar menim, da je bistvena razlika v barvi celotnega zgornjega dela in hrbta (svetlo rjave do sivkaste barve) ter peres trebuha, ki imajo svetle obrobe (to velja za sivega hudournika – *A.pallidus*). Medtem pa ima običajni hudournik *A.apus* temnejšo zgornjo stran, kakor tudi hrbet, in nima svetlih obrob na peresih trebuha. Ker je zelo verjetno, da bomo imeli priložnost opazovati eno ali drugo vrsto v naravi, lahko zaključim, da je sivi hudournik *A.pallidus* svetlejši (svetlo rjav do sivkast) medtem ko je običajni hudournik *A.apus* temne barve (temno siv do črn). Teža sivih hudournikov je znašala med 31 g do 42.5 g. Na treh primerkih je bila zaznavna valilna pleša, medtem ko je na enem primerku ni bilo opaziti. Zanimivi so tudi zbrani golitveni podatki. Vse kaže, da začne sivi hudournik s kompletno golitvijo že med samim gnezdenjem (glej tabelo 1). Golitev je označena s kodami od 0 – 5 (Ginn and Melville 1983). To pomeni, da označuje koda 0 še staro pero, medtem ko označuje koda 3 že novo pero v dolžini 1/3 do 2/3 običajne dolžine. Po znanih podatkih (Cramp and Simmons 1985) se odrasli primerko golijo po gnezdenju.

Od dopoldneva pa skoraj do večernih ur se je po skalah v neposredni bližini gnezd kar trlo različno oblečenih in obarvanih kopalcev. Ko sem v tej splošni zmešnjavi, direndaju in skakanju v vodo z bližnjih skal opazoval sive hudournike (brez fotoaparata), se le-ti niso dali motiti in so tik ob glavah in golih telesih priletali k svojim gnezdom in izletavali iz njih. Res pa je, da je bila glavna prehranjevalna aktivnost v jutranjih urah in tudi proti večeru, ko kopalcev že ni bilo več. V enem izmed ujetih hudournikov sem v kljunu našel mravljo in ostanke neke žuželke. Opazil sem tudi, da je v zraku pobral hrošča. Bilo je mogoče sklepati, da prinašajo mladičem hrano, ker je bilo grlo videti napihnjeno. Opazila sva tudi, da je v desnem skalnatem useku tudi dosti vidno gnezdo, in to na robu vhodne špranje.

Po večkratnem štetju in natančnem opazovanju sva ugotovila, da prileti naenkrat

največ 20 sivih hudournikov *A.pallidus*. Običajnih hudournikov *A.apus* ni bilo nikdar opaziti, pa čeprav gnezdiijo že v bližnji vasi (Premantura). Skupno je bilo opazovanih sedem vhodnih odprtin (špranj), v katere so prileteli sivi hudourniki. Od teh sedmih sta bili dve gnezdi vidni, eno v gradnji, ostala štiri pa so bila skrita očem. Možno je, da sva glede na opazovano število primerkov (20), katero gnezdo izpustila. Možno pa je tudi to, da imata dva para samo skupen vhod.

Glede na položaj novo odkritega gnezdišča sivih hudournikov *A.pallidus* na koncu rta Kamenjaka in glede na višino skalovja sem prepričan, da so glavnega pomena špranje ali vhodne odprtine, za katerimi ima sivi hudournik gnezdo. Višina skal pri tem sploh ni važna. Nekaj skupnega pri teh špranjah pa ima zagotovo tudi geološka zgradba tal, na kar je opozoril med drugimi tudi R.Pavlovec v članku z naslovom: Geološke zanimivosti s Kamenjaka. Tej domnevi v prid bi bilo zanimivo pritrditi umetno izdelano gnezdnico, ki bi imela ustrezno vhodno odprtino in kasnejši prostor za gnezdo. Ob tem naj dodam, da so v Španiji opazovali poizkus gnezditve sivega hudournika *A.pallidus* v gnezdu mestne lastovke *Delichon urbica*, na Portugalskem pa celo v palmi.

Omenil bi še nekatere najvažnejše gnezdilce tega predela na rtu Kamenjaku: kratkoprsti škrjanec *Calandrella brachydactyla*, rjava cipa *Anthus campestris*, kratkoperuti vrtnik *Hippolais polyglotta*, žametna penica *Sylvia melanocephala*, repnik *Carduelis cannabina*, plotni strnad *Emberiza cirrus* in črnoglavi strnad *Emberiza melanocephala*.

Ob takih zanimivih ornitoloških odkritjih se običajno pojavi tudi naravovarstvena problematika z ozirom na ogroženost nekega področja, s tem pa tudi vrste, ki tam živi in se razmnožuje. No, tudi za to smo poskrbeli! V tedniku Teleks (št.33) sem zasledil članek z naslovom: Kakšna bo usoda Kamenjaka? Avtor članka B.Sotošek nadaljuje z naslednjim podnaslovom: Tri možnosti: divje pozidan, vojaški poligon ali krajinski park. Verjetno bodo imeli vsi zainteresirani veliko mero poguma in se odločili za krajinski park, kar bo predstavljalo eno redkih izjem na tem področju.

Ko sem imel svoj prispevek že napisan, me je na konferenci ornitologov Jugoslavije v Novem Sadu, kjer sem imel kratek prikaz gnezdenja sivega hudournika *A.pallidus* na rtu Kamenjaku, opozoril Tomi Trilar, da je na osnovi mojih prikazanih diapozitivov ugotovil, da se je on sam na tem mestu mudil že leta 1979 in 1985. Zato navajam tudi njegove zapiske in se mu na tem mestu zahvaljujem za podatke. Iz njegovih zapiskov je razbrati, da je opazoval 30 primerkov 2.7.1979 na koncu rta Kamenjaka in jato, ki je štela približno 25 primerkov hudournikov in je priletela z morja v ta zaliv ali jamo v obliki črke U. V razpoki pod stropom je bilo opazovano gnezdo s tremi mladiči, vendar je bil dostop skoraj nemogoč. Po štirih urah opazovanja se hudourniki niso več vrnili. Ob tem naj dodam, da T.Trilar takrat ni posvečal večje pozornosti tem hudournikom, ker je mislil, da gre za običajnega hudournika *A.apus*.

POVZETEK

Avtor je na rtu Kamenjak na istrskem polotoku leta 1986 odkril gnezditveno kolonijo sivih hudournikov, za Jadran endemične podvrste (*Apus pallidus illyricus*). Z jadranske obale in njenih otokov je zelo malo podatkov o tej vrsti, kar gre najbrž pripisati tudi problematičnosti prepoznavne. Ornitološki par D. in R.Rucner, ki je od leta 1946 sistematično raziskoval jadransko obalo in njene otoke, je leta 1966 našel edino preverjeno gnezditveno kolonijo na jugoslovanskem delu Jadrana, na južni strani Dugega otoka.

Zanimivo bi bilo vedeti od kdaj sivi hudournik gnezdi na Kamenjaku. Ob prikazovanju diapozitivov s te lokalitete se je izkazalo, da jih je nekdo, ne da bi se zavedal, da to niso črni hudourniki (*Apus apus*), opazoval na istem mestu že leta 1979. Pa tudi maja 1979 na Lošinju ustreljeni spolno zreli samec bi utegnil pripadati istrski koloniji.

Sivi hudourniki gnezdiijo na Kamenjaku v približno 10 m visokem spodmolu, kjer so v zgornjih, še ne odlomljenih skladih nastale za gnezdenje dovolj prostorne razpoke. Ptice so stalno obiskovale 7 mest v razpokah, eno gnezdo pa je bilo na sicer nepristopnem previsu videti tudi od daleč. Hkrati je bilo moč prešteti največ 20 hudournikov.

SUMMARY

In 1986 the author discovered, at Cape Kamenjak on the Istrian Peninsula, a breeding colony of Pallid Swifts, which in the Adriatic represent an endemic subspecies *Apus pallidus illyricus*. As far as the Adriatic coast is concerned a very few details are available in respect of this species, probably due to identification problems as well. D. and R. Rucner, who have been from 1946 onwards systematically researching the Adriatic coast and its islands, found, in 1966, the only verified breeding colony on the Yugoslav side of the Adriatic, namely on the southern part of Dugi otok.

It would be interesting to know since when Pallid Swifts breed at Kamenjak. Upon projection of slides from that area it was established that someone who was not aware that these were not Swifts (*Apus apus*) watched them on the same spot already in 1979. But to this Istrian colony a mature male, which was shot in May 1979 on the Lošinj Island, could possibly belong as well.

Pallid Swifts breed at Kamenjak in approximately 10 m high overhanging rock, where in its upper unbroken layers sufficiently spacious crevices were formed. The birds have been constantly visiting seven spots in these crevices, while one of the nests, situated on otherwise inaccessible overhang, could be seen also from greater distance. At a time twenty Pallid Swifts could be counted at the most.

LITERATURA

- Calvert, M. (184): Pallid Swift apparently nesting in palm trees. *British Birds* 77: 568.
- Cramp, S. and Simmons, K.E.L. (1985): *Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. Volume IV. Terns to Woodpeckers*, 670-676
- Ginn, H.B., Melville, D.S. (1983): *Moult in Birds. BTO Guide* 19.
- Harrison, C. (1982): *An Atlas of the Birds of the Western Palaearctic*. Collins, London.
- Kennedy, P. (1986): Pallid Swift occupying House Martin's nest. *British Birds* 79: 339.
- Lardelli, R. (1986): Ein Fahlsegler *Apus pallidus* in der Vogelsammlung des Liceo cantonale Locarno. *Der Ornithologische Beobachter* 83: 135.
- Matvejev, S.D., V.F. Vasić (1973): *Catalogus faunae Jugoslaviae. Aves IV/3*, SAZU, Ljubljana.
- Moreau, E.R. (1972): *The Palaearctic-African Bird Migration Systems*. Academic Press, London.
- Pavlovec, R. (1979): Geološke zanimivosti s Kamenjaka. *Proteus*, 42, št. 4, 133-135.
- Rucner, R. (1968): O našoj endemskoj podvrsti *Apus pallidus illyricus* (Tschusi). *Larus* 20: 28-44.
- Sharrock, J.T.R., P.J. Grant, (1982): *Birds new to Britain and Ireland*. T and A D POYSER, Calton.
- Sotošek, B. (1986): Kakšna bo usoda Kamenjaka. *Teleks*, 33: 20-21.
- Voous, K.H. (1962): *Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung*. Parey Hamburg und Berlin.

Dare Šere
Langusova 10
61000 Ljubljana